

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філологічних наук, доцента,
завідувача кафедри германської філології та перекладу
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Іваницької Марії Лонгинівни
на дисертацію Статівки Анни Олександрівни на тему
**«СТРАТЕГІЇ ТА СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ФОНОГРАФІЧНИХ
СТИЛІЗАЦІЙ МОВЛЕННЄВИХ АНОМАЛІЙ
В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ»**,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за
спеціальністю 10.02.16 – перекладознавство

Незважаючи на стрімке зростання популярності англійської мови в Україні та підвищення рівня володіння нею, суспільний попит на переклади з англійської зростає, вони продовжують відігравати роль одного з найважливіших джерел поповнення наших знань та інструменту розвитку міжкультурних контактів. Таку функцію виконують, зокрема, художні переклади, що знайомлять українського читача не лише із англійською літературою, але й з літературою інших народів за посередництва англійської мови. Якість перекладів має безпосередній вплив на адекватне сприйняття цільовим читачем текстів, що представляють іншу культуру, а, отже, на рецепцію цієї культури та, зрештою, на краще розуміння чужого. З іншого боку, якість літературних перекладів безпосередньо впливає на стан мовної самоідентифікації суспільства загалом та читачів, зокрема, і на розвиток культури мовлення. Цікаві, креативні переклади здатні розвивати нашу мову, більше того, вони популяризують її та піднімають престиж якісної художньої літератури у суспільстві.

З цієї точки зору дисертація А.О.Статівки, присвячена маловивченій проблемі художнього перекладу, є не лише цікавою та актуальною роботою, але й цінною у плані розвитку теорії та вдосконалення практики перекладу.

У рецензованій дисертації йдеться про графони – поширений в англійському художньому дискурсі прийом фонографічної стилізації, який використовується переважно для створення мовного портрету персонажів. Оскільки в українській літературній традиції такі стилістичні засоби

виявляють набагато меншу частотність, то перекладач художнього твору стикається із низкою проблем при відтворенні таких фонографічних аномалій (термін О. Ребрія). Відповідно, дисертантка ставить перед собою **мету** – встановити реальні й оптимальні стратегії і способи перекладу фонографічних стилізацій мовленнєвих аномалій українською мовою шляхом виокремлення чинників їхньої перекладності / неперекладності.

Хоча авторка дослідження визначає **актуальність** своєї роботи як «необхідність подальшої розбудови у сучасному перекладознавстві міждисциплінарного підходу, який дозволяє здійснити розгляд англо-українського перекладу графонів з урахуванням лінгвістичного, літературознавчого та перекладознавчого аспектів їхнього формування та функціонування», вважаю, що **актуальність** даної праці визначається потребами сучасного англо-українського художнього перекладу, а саме необхідністю вивчити та обґрунтувати шляхи відтворення характерних для англomовної прози стилізацій мовленнєвих аномалій в українських перекладах, оскільки якісний переклад передбачає відтворення усіх функцій вихідного тексту включно з апелятивною, фатичною, естетичною. Це дозволяє художньому перекладу виконувати ту роль, про яку говорилося вище.

Тому вбачаю **нове та цінне** у рецензованому дослідженні, передусім, у внескові у теорію англо-українського перекладу. Адже фонографічні стилізації вже ставали предметом дослідження лінгвістів у різних ракурсах (Л. Ємельянова, А. Сковородников, Ю. Апресян, В. Кухаренко, О. Мороховський, Ю. Скребньов, Є. Грищева, О. Мазур, Дж. Ліч, Р. Чапман та ін.), зокрема, також, і в плані їх відтворення при перекладі (В. Гак, М. Яковлева, L. Berezowski, M. Morini та ін.). Досить детально висвітлено фонографічні стилізації мовлення на матеріалі англо-російського перекладу в дисертаційній роботі М.Н.Куликової (2004 р.). А от щодо англо-українського перекладу є лише окремі розвідки та міркування (А. Гудманян, В. Коптілов, О. Ребрій, Т. Некряч, О. Медвідь, Б. Стасюк, С. Стець, М. Арустамова,

М. Дорофєєва), тому вважаю, що актуальність та новизна дисертації А.О. Статівки лежать у площині теорії та практики сучасного англо-українського літературного перекладу. І комплексна модель перекладознавчого аналізу графонів з урахуванням їхніх лінгвістичних, літературознавчих та перекладознавчих параметрів верифікується авторкою саме у цій мовній парі.

Об'єктом дослідження виступають фонографічні стилізації мовленнєвих аномалій, що функціонують у художньому дискурсі задля характеристики персонажного мовлення. **Предметом** аналізу є чинники перекладності / неперекладності графонів, стратегії та способи їхнього відтворення в англо-українському напрямку перекладу.

Безперечно, авторка впоралася з поставленою метою та **заявленими завданнями**. У першому розділі дисертації вона проясняє теоретичне підґрунтя для аналізу графонів, висвітлюючи різноманітні підходи до тлумачення мовленнєвих аномалій та їхнього графічного відображення, і наводить класифікації графонів, що зустрічаються в англomовній художній літературі. Описуючи поняття графона з огляду на функціональні, стилістичні, нормативні та перекладознавчі аспекти, авторка одразу ж аналізує матеріал вибірки, визначає роль мовних, комунікативних та перекладацьких норм при іншомовному відтворенні фонографічних мовленнєвих стилізацій. Окреслюючи функціональний потенціал графонів, дисертантка виділяє, окрім функції характеристики персонажа, на яку вказують більшість дослідників, також і емотивну, експресивну та ігрову функції цих засобів.

У другому розділі графони розглядаються крізь призму теорії перекладності / неперекладності, а також виокремлюються чинники перекладності графонів. На етапі опрацювання теоретичного матеріалу дисертантка сформулювала гіпотезу, відповідно до якої доцільність перекладу графонів, стратегія та спосіб їхнього іншомовного відтворення визначаються низкою «внутрішніх» та «зовнішніх» по відношенню до самого

досліджуваного явища чинників. Вона відносить до «внутрішніх» чинників мовно-типологічний та соціолінгвістичний чинники, маючи на увазі, що графони, які позначають універсальні мовленнєві аномалії (фізіологічні вади, психологічний стан, дитяче мовлення, іншомовний акцент), мають вищий ступінь перекладності, в тому числі за допомогою паралельних засобів, а ті, що позначають етноспецифічні мовленнєві аномалії (діалекти та соціолекти), мають менший ступінь перекладності. Серед «зовнішніх» чинників перекладності графону дослідниця називає такі: культурний / культурологічний, традиційний / літературно-традиційний, сюжетнотвірний, природний і особистісний. На жаль, у різних частинах роботи дисертантка називає ці чинники по-різному. Очевидно, варто було б уніфікувати висловлювання щодо чинників впливу на перекладність, оскільки з'ясування чинників перекладності графона – це одне із основних завдань дисертації. Окреслюючи термінологічний та методологічний апарат, авторка переконливо доводить доцільність використання обраних **методів** дослідження та описує етапи своєї роботи.

Третій розділ присвячено способам передачі графонів у залежності від їхньої прагматичної функції. На основі аналізу 21 твору англomовної прози XIX–XX століть А.О.Статівка виокремила і детально описала стратегії і способи перекладу фонографічних мовленнєвих стилізацій на позначення регіональної та соціальної приналежності мовця, іншомовного акценту та особливостей мовлення, зумовлених фізичними, емоційними чи віковими характеристиками персонажа, показавши на численних прикладах вдалі та не дуже вдалі перекладацькі рішення. Їй вдалося побачити рекурентність задіяних стратегій та принципів перекладу, завдяки чому робота демонструє наявність якісних змін в англо-українському перекладі за останні десятиріччя.

Достовірність висновків дисертації забезпечується повнотою й релевантністю корпусу, що становить понад 1 320 авт. арк.; обсяг суцільної вибірки налічує 1019 графонів.

За своєю **структурою та змістом** дисертація відповідає вимогам до досліджень такого рівня. Вона складається зі вступу, трьох розділів із висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаної наукової літератури (210 джерел, з яких 43 – іноземними мовами), списку довідкової літератури (16 джерел) та списку джерел ілюстративного матеріалу (41 джерело). Серед залучених першоджерел наявні як роботи визначних вітчизняних та зарубіжних теоретиків, так і публікації вчених-початківців, які подекуди пропонують свіжий погляд щодо окресленої проблематики. Разом з тим, до списку наукової літератури не варто включати джерела, типу енциклопедій, як от «The Cambridge Encyclopedia of the English Language», їх краще розмістити у списку довідкових джерел. Загальний обсяг дисертації – 246 сторінок, обсяг основного тексту – 202 сторінки.

Особливо хотілося б відзначити, що текст дисертації демонструє науково обґрунтований підхід авторки на шляху до розв'язання завдань, хороший науковий стиль, зацікавленість темою. А.О. Статівка вільно орієнтується у мовознавчих та перекладознавчих теоріях і своєю дослідження робить **внесок** у розвиток загального та часткового перекладознавства.

Поряд із сильними сторонами дослідження не позбавлене й певних дискусійних моментів, на які хотілося б звернути окрему увагу:

1. Деякі теоретичні проложення дисертації варто було б розкрити глибше та послідовніше. Зокрема, це стосується міркувань про адекватність перекладу, де після цитування кількох робіт перекладознавців щодо цього питання, дисертантка зазначає: «Звичайно, перекладач переважно інтуїтивно, тобто на власний розсуд, визначає, яку інформацію відтворювати» (с.49). Таке формулювання демонструє марність намагань перекладознавців дослідити перекладацькі рішення та запропонувати перекладачам-практикам надійні критерії якості перекладу. Очевидно, у контексті дослідження А.О.Статівки варто було б скористатися у цьому випадку поняттям «інваріанта перекладу» і, виходячи з нього, визначати елементи вихідного тексту, які повинні бути збереженими при перекладі і, відповідно,

з'ясовувати оптимальні шляхи відтворення графонів. Адже мова йде не лише про інформацію, подану у першотворі, але й про домінанти авторського стилю чи рівень експресивності оригіналу.

Те саме стосується теоретичних положень щодо функціонального підходу у перекладі. Продовжувачем ідей Лейпцізької школи, а також Г. Фермеєра та К. Райс стала К. Норд, яка ввела поняття «лояльності перекладача» щодо автора та щодо цільового реципієнта. Нам видається, це поняття змогло б стати у нагоді дисертантці під час аналізу практичного матеріалу.

2. Прикро, що, характеризуючи матеріал дослідження, дисертантка подає назви творів в оригіналі та перекладі, не згадуючи прізвищ перекладачів. Разом з тим, вона декларує залежність перекладів від особистісного чинника, вказує на роль креативності перекладача. Але практично залишається на рівні порівняльного аналізу текстів, наводячи прізвища перекладачів лише у дужках.

На мою думку, особистісний чинник можна було б охарактеризувати, порівнявши стратегії перекладачів. Так, із проаналізованого матеріалу можна зробити висновок, що Ольга Сенюк та Ростислав Доценко користуються переважно просторіччями для передачі аномалій мовлення, Володимир Митрофанов використовує, окрім просторіч, okazionalni grafoni, Богдан Стасюк та Сергій Стець експериментують з використанням суржику, а характерною рисою перекладів Віктора Морозова є інтенсифікація фонографічних аномалій у перекладі, особливо коли йдеться про твори для дитячої аудиторії, та, відповідно, його перекладацький стиль визначають експресивні зсуви. Різницю у перекладацьких рішеннях можна було б пояснити віком, приналежністю до перекладацької школи та місцем проживання та отримання освіти перекладачів: так, перекладачі старшого покоління, виховані на перекладах Г. Кочура, дуже дбайливо ставилися до української мови. Використання суржику є для них у перекладі неприпустимим. Перекладачі молодшого покоління, що виростили в

Центральній та Східній Україні, не бачать у цьому проблеми, скажімо, так само, як і молоді письменники, що зображають сучасне життя в Україні. І хоча у тексті дисертації є твердження про те, що перекладачі радянського періоду уникали відтворення контамінованого мовлення, тяжіли до «пригладженого» перекладу, до висновків, воно, на жаль, не потрапило, хоча відображає дію соціокультурного чинника на переклад.

3. Тому наступне зауваження витікає з попереднього: на жаль, висновки як до третього – практичного – розділу, так і загальні висновки виявилися, даруйте за тавтологію, надто загальними. До них не потрапили ті цікаві результати дослідження, які є новими, зокрема й про «оптимальні» перекладацькі рішення. До висновків варто було б додати також положення про динаміку перекладацьких рішень щодо відтворення стилізацій.

4. Аналізуючи переклади, дисертантка зазначає, що не може критикувати перекладачів, але все ж притримується цієї позиції непослідовно. Дорікаючи Соломії Павличко за відсутність чіткої стратегії опрацювання графонів, та нехтування мікрообразами персонажного мовлення (Лоуренс Д. Г. Коханець Леді Чатерлей, с.158), дисертантка водночас не дає ніякої оцінки відтворенню девонського діалекту (де домінують усічення кінцевих приголосних та якісні зміни голосних) українсько-російським суржиком! Мушу процитувати Р. Кіплінга в українському перекладі:

Отстойніки заповняю, паничу Коркран. Мені з ними ніколи **не везе, ага**. Не можу **достать**. Там **крантик** такий маленький, містере Мак-Турк. Воду пустили вже скрізь, і на **етажі вище**, по всьому корпусу, **ага**. **Ше** на **прошлых** вихідних. А я **оце** тут з **крантиком** (Кіплінг Р., Сталкі та його команда, переклад Богдана Стасюка та Сергія Стеця, с. 95)

Наводячи цей приклад, дисертантка лише робить висновок, що «домінуючим перекладацьким прийомом є лексична компенсація». Напрошується питання: Чи можуть герої Кіплінга послуговуватися

українсько-російським суржи́ком? Чи не звучить це анахронізмом? Чи не спротворює такий переклад колорит першотвору?

Суржи́ком послуговується і перекладач твору Марини Левицької «Коротка історія тракторів по-українськи» Олекса Негребецький, але в перекладі цього тексту суржик не звучить неприродньо, оскільки вкладений в уста дівчини, що нещодавно виїхала до Америки з України. Тобто, сучасний твір перекладається відповідно до реалій сучасного мовлення. Та суржик в устах героїв Кіплінга звучить досить неприродньо і перекручує, на нашу думку, як авторський стиль, так і функціональний потенціал графонів, вжитих у першоворі. Вважаю, що, саме такі перекладацькі підходи варто було б проаналізувати детальніше на предмет «оптимальності» перекладу.

5. Не можу оминати увагою логіку викладу: незважаючи на досить чіткий розподіл матеріалу у змісті, у самій роботі авторка не дотримується чіткості викладу. Так, подавши тлумачення графонів на початку роботи, вона повертається до тлумачень і наприкінці першого розділу, і неодноразово в другому розділі. Напомість уже в першому розділі аналізує практичний матеріал.

6. У дисертації зустрічаються також і хиби викладу та недоречності, як от: «Лексема «шиколад» зображена відповідно до норм української фонетики» (с.190), «мовлення просякнуте різноманітними графонами» (с.164), «порушення граматики – лексема «тямовитий» в українській мові не утворює найвищий ступінь порівняння з додаванням суфіксу -іш, правильним варіантом буде «більш тямовитий» (с.195), русизми, типу «цілеустановка» (с.148) та хибодруки.

Як можна побачити, вказані зауваження не мають принципового характеру і аж ніяк не ставлять під сумнів валідність отриманих у перебігу дослідження результатів. Вони дійсно мають дискусійний чи навіть рекомендаційний характер, вказуючи на потенційні шляхи подальшого удосконалення наукового пошуку.

Обраний дисертанткою напрям може вважатися перспективним з точки зору проведення подальших досліджень, зокрема, таких, що стосуються психологічних та когнітивних аспектів перекладацької діяльності.

В цілому ж дисертаційна робота А.О. Статівки є серйозним та глибоким дослідженням, актуальність, новизна, теоретична та практична цінність якого не викликають сумнівів. Робота є завершеною працею, в якій отримані науково обґрунтовані результати.

Усі головні положення роботи пройшли необхідну апробацію на міжнародних та всеукраїнських конференціях та викладені у 13 наукових публікаціях, у тому числі одній закордонній. Автореферат та публікації адекватно відображають зміст дисертаційного дослідження.

Таким чином, на підставі ознайомлення з текстом дисертації, авторефератом та публікаціями вважаємо, що дисертаційне дослідження **«Стратегії та способи відтворення фонографічних стилізацій мовленнєвих аномалій в англо-українському художньому перекладі»** відповідає пп. 11 та 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. № 656 та від 30.12.2015 р. № 1159, а його авторка **Статівка Анна Олександрівна** заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.16 – перекладознавство.

Офіційний опонент

завідувач кафедри

германської філології та перекладу

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

д. філол. н., доц. М.Л. Іваницька

Відрук одержано 11.05.2018р.
Вчений секретар
спецради Мр
Морозова Т.Т.

